

SÖZCÜKTE YAPI

➤ 1. Kök

- a. İsim Kök
- b. Fiil Kök
- c. Sesteş Kök
- d. Ortak Kök
- e. Yansıma Kök

➤ 2. Ek

- a. Yapım Ekleri
- b. Çekim Ekleri

➤ 3. Gövde

- a. İsim Gövdeleri
- b. Fiil Gövdeleri

➤ 4. Yapısına Göre Sözcükler

- a. Basit Sözcükler
- b. Türemiş Sözcükler
- c. Birleşik Sözcükler

1. Kök Nedir?

Bir dilin parçalanamayan ve anlam taşıyan en küçük söz birimine **kök** denir.

- Kök, bir sözcüğün başında bulunur.
- Kök, sözcükle anlamsal ilişki taşımalıdır. (Zamansız sözcüğünün kökü "zam" değil, zamandır.)
- Kökler "isim, fiil, sesteş, ortak ve yansıma" olmak üzere beşe ayrılır.

a. İsim Kökü

Her türlü canlı ya da cansız varlığı, kavramı ve duyguyu kök hâlinde karşılayan köklerdir.

- Kan, masa, defter, sol, bulut, ip, göz, ayak

b. Fiil Kökü

İş, oluş, hareket bildiren köklerdir.

- Bil-mek, al-mak, del-mek, düş-mek, iç-, ol-, say-, sön-...

c. Sesteş (Eş Sesli) Kök

Yazılışları aynı ama anlamları ve görevleri farklı olan sözcükler eş sesli olarak tanımlanmaktadır.

➤ Sesteş kökler, cümleye göre isim ve fiil kökü olabilir.

➤ Sesteş kökler arasında herhangi bir anlam bağlantısı yoktur.

- Kazada kırılan tek kemik **dizdi**. (İ.K.)
- Ali boncukları masaya **dizdi**. (F.K.)
- Savaş bittiğinde mevsim **yazdı**. (İ.K.)
- Cebinden defterini çıkarıp notunu **yazdı**. (F.K.)

d. Ortak Kök

Kendi aralarında bir anlam ilişkisi bulunan ve ortak bir şekilde cümleye göre hem isim hem de fiil kökü olarak kullanılan sözcüklere ortak kök denir.

➤ Ortak kökler, birbiriyle anlam ilişkisi taşımaktadır.

- Tüm sınıfı tek başına **boyadı**. (F.K.)
- Hızlıca fırçayı **boyaya** daldırdı. (İ.K.)
- **boya / boya-**
- **güven / güven-**
- **eski / eski-**
- **yarış / yarış-**

e. Yansıma Kök

Doğada bazı canlı ya da cansız varlıkların çıkardıkları seslerin taklidi yoluyla oluşmuş olan sözcüklere “yansıma kök” denir.

- Yansıma sözcükler isim kökü olarak kabul edilir.
- cız, çat, fıs, güm, pat, şar, vız...

2. Ekler

Sözcük kök ve gövdelerine gelerek onlara cümle içinde değişik görevler yükleyen ya da onlardan yeni sözcükler türeten seslere “ek” denir.

- Ekler “çekim ekleri” ve “yapım ekleri” olmak üzere ikiye ayrılır.
- Türkçede bir kök ya da gövdeye ek gelirken öncelik yapım ekindedir.
- Türkçede ekler birleşerek yeni bir ek meydana getirebilirler. (Örneğin -me olumsuz eki + -den ayrılma eki = meden: zarf-fiil eki)
- Yalnızca soru eki “mı” ayrı yazılır.

a. Yapım Ekleri

Yapım eki; geldikleri kök, gövde ya da sözcüklerin anlatım gücünü geliştiren ve onlara farklı anlamlar kazandıran eklerdir.

- Yapım ekleri sözcüğün anlamını, yapısını ve türünü değiştiren eklerdir.
- Yapım ekleri geldikleri kökü gövdeye dönüştürür.
- Yapım ekleri dörde ayrılır.

Bize Destek Olmak İçin Bu Notların Kitap Halini Satın Alabilirsiniz.

İsimden İsim Yapan Ekler

• Kalemlik	• Şehirli
• Huysuz	• Evcil
• Kitapçık	• Vatandaş
• Yüzüncü	• Acımsı
• Duygusal	• Fısıltı
• Gözcü	

Fiilden İsim Yapan Ekler

• Gider	• Batık
• Kaçak	• Bilge
• Sürüngen	• Dalgıç
• Dizin	• Bulmaca
• Görsel	• Gelenek
• Dikiş	• Yakıt
• Belirti	

İsimden Fiil Yapan Ekler

• İzle-	• Küçümse-
• Sivril-	• Kana-
• Fısılda-	• Gözet-
• Evlen-	• Şakalaş-
• Morar-	• Önemse-

Fiilden Fiil Yapan Ekler

• Anlat-	• Kopar-
• Yazdır-	• Yazıl-
• Görül-	• Kovala-
• Gülümse-	

b. Çekim Ekleri

Yeni sözcükler türetmeyen ancak sözcükler arasında ilgiler kuran ve sözcüklere yeni görevler veren eklere “çekim eki” denir.

- Eklendikleri sözcüklere yeni bir anlam kazandırmaz.
- Çekim ekleri; **isim çekim ekleri** ve **fiil çekim ekleri** olarak ikiye ayrılır.

b. 1.) İsim Çekim Ekleri

İsim soylu sözcüklere gelerek onların cümledeki görevini ve çeşitli durumunu belirten eklerdir.

b. 1. 1.) İsmi Hâl Ekleri

Belirtme (Yükleme) Hâl Eki (-i, -ı, -u, -ü): İsmi fiile bağlayan ve fiilin nesnesi yapan eklerdir.

- Tüm yıl boyunca tarlayı kazdılar. (Neyi kazdılar?)

Yönelme (Yaklaşma) Hâl Eki (-e, -a): Fiillerin yerini gösteren eklerdir. İsme dolaylı tümleç görevi katar.

- Tüm hafta çalışınca tatile gitti. (Nereye gitti?)

Bulunma Hâl Eki (-de, -da): Eylemlerin gerçekleştiği yeri gösteren eklerdir.

- Güneş gözlüğümü arabada unuttum. (Nerede unuttum?)

Ayrılma Hâl Eki (-den, -dan): Eklendiği ada eylemin kendisinden uzaklaştığını, ayrıldığını gösteren eklerdir.

- Uzaklardan davul sesleri geliyordu. (Nereden geliyordu?)

b. 1. 2.) İyelik Ekleri

Eklendikleri isim soylu sözcüklerin kime ait olduğunu yani varlıkların sahiplerini gösteren eklerdir.

Ben → 1. tekil şahıs iyelik eki → -im, -im, -um, -üm (Kalem-im)

Sen → 2. tekil şahıs iyelik eki → -ın, -in, -un, -ün (Kalem-in)

O → 3. tekil şahıs iyelik eki → -ı, -i, -u, -ü (Kalem-i)

Biz → 1. çoğul şahıs iyelik eki → -mız, -miz, -muz, -müz (Kalem-imiz)

Siz → 1. çoğul şahıs iyelik eki → -nız, -niz, -nuz, -nüz (Kalem-iniz)

Onlar → 1. çoğul şahıs iyelik eki → -ları, -leri (Kalem-leri)

b. 1. 3.) Çokluk (Çoğul) Eki

Çokluk eki “-ler, -lar”dır.

- Öğrenciler, evler, arabalar, ağaçlar, kediler, masalar...

b. 1. 4.) Eşitlik Eki

Eşitlik, benzerlik, karşılaştırma gibi özellikleri bulunur.

- Maaşlarımızın artması insanca yaşamamız için gerekiydi.

b. 1. 5.) Vasıta Eki

Eylemdeki belirten olayda bir aracı olarak kullanıldığını ya da bir birliklilik taşıdıklarını gösteren ektir. “-la, -le” vasıta ekleri “ile” edatından ekleşmiştir.

- Ayakla, elle, hisleriyle, kalemle, silgiyle...

b. 1. 6.) Ek-Fiil

İsim ve isim soylu sözcüklere gelerek onları yüklem yapan eklerdir.

- Sevdiğim bir kitaptı.

b. 2) Fiil Çekim Ekleri

Fiillere gelen çekim ekleri ise **kip** ve **şahıs** ekleri olmak üzere iki çeşittir.

b. 2. 1.) Kip Ekleri

Eylemin ne zaman ve ne şekilde gerçekleştiğini ortaya koyar.

Bu ekler de **bildirme** ve **tasarlama** kipleri olmak üzere iki şekildedir:

Bildirme Kipleri: Eylemin zamanını bildirir.

Görülen Geçmiş Zaman Eki (-di, -dı, -du, -dü):

gel-di, bak-tı, yürü-dü

Duyulan Geçmiş Zaman Eki (-miş, -mish, -muş, -müş):

gel-miş, bak-mış

Geniş Zaman Eki (-r, ar-, -er):

gel-ir, bak-ar, yürü-r

Şimdiki Zaman Eki (-yor):

gel-iyor, bak-ıyor, yürü-yor

Gelecek Zaman Eki (-ecek, -acak):

gel-ecek, bak-acak, yürü-y-ecek

Tasarlama Kipleri: Adın da anlaşılabilceği gibi eylemin henüz gerçekleşmediği ancak tasarlandığı bildirmektedir.

Şart Kip Eki (-se, -sa): gel-se, bak-sa, yürü-se

İstek Kip Eki (-e, -a): gel-e, bak-a, yürü-y-e

Gereklilik Kip Eki (-meli, -malı): gel-meli, bak-malı, yürü-meli

Emir Kip Eki (-sın, -sin, -sun, -sün): gel-sin, baksın, yürü-sün

b .2. 2) Şahıs Ekleri

Fiillerde belirtilen eylemlerin kimler tarafından yapıldığını gösteren eklerdir.

Türkçedeki şahıs ekleri altı başlıkta gösterilmektedir.

1. tekil şahıs eki → -ım, -im, -um, -üm → geldi-m, yürüdü-m

2. tekil şahıs eki → -ın, -in, -un, -ün → geldi-n, yürüdü-n

3. tekil şahıs eki → (ek yok) → geldi, yürüdü

1. çoğul şahıs eki → -iz, -uz, -k → geldi-k, yürüyor-uz, yapı-lım

2. çoğul şahıs eki → -nız, -niz, -nuz, -nüz → geldi-niz, yürüdü-nüz

3. çoğul şahıs eki → -lar, -ler → geldi-ler, yürüdü-ler

b .2. 3) Ek-Fiiller

Basit zamanlı fiillere gelerek onları birleşik zamanlı yapan eklerdir.

- Geliyormuş
- Bakacaktı

3. Gövde Nedir?

Bir sözcüğün en az bir yapım eki almış hâline gövde denir.

► Yapım eki almış sözcükler yani gövdeler aynı zamanda türemiş sözcükler olarak da değerlendirilmektedir.

İsim Gövdesi: Göz-lük, simit-çi, kalem-lik

Fiil Gövdesi: Gez-dir, kız-dır-, böl-üş-

4. Yapısına Göre Sözcükler

Yapılarına göre sözcükler "basit, türemiş ve birleşik" olarak üçe ayrılır.

a. Basit Sözcükler

Yapım eki almamış ve kök hâlinde bulunan kelimelere basit sözcükler denir. Bu sözcükler çekim eklerini alabilir.

- Kalem, masa, şarkı, evdeyiz, geliyor...

b. Türemiş Sözcükler

Bir sözcüğün en az bir yapım eki almış yeni hâline türemiş sözcük denir. Türemiş sözcüklerde en az bir yapım eki vardır ve bu sözcüklere aynı zamanda gövde denir.

- Silgi, yarıladi, oyunlaştırdı, kumsal, Türkçe

c. Birleşik Sözcükler

Birden fazla sözcüğün bir kavramı karşılamak üzere bir araya gelerek kaynaşmasıyla oluşan kelimelere birleşik sözcükler denir.

- Biçerdöver, bilgisayar, birkaç

► Birleşik sözcükler çeşitli başlıklarda ele alınabilir:

c. 1) Birleşik İsimler

- Yeryüzü
- Büyükbaba
- Bilgisayar
- Biçerdöver

c. 2) Birleşik Sıfatlar

Anlamca ve biçimce kaynaşmış birleşik sıfatlar:

- Vatansever insanlar, kahverengi kupa, Cingöz Recai

Kurallı birleşik sıfat: Sıfat tamlamalarının sonuna “-li, -lik, -siz” eki getirilerek yapılır.

- Kırmızı başlıklı kız, üç günlük dünya, beş parasız adam

Sıfat tamlamasında sıfatla isim yer değiştirilip isme iyelik eki (-ı, -i, -u, -ü -sı, -si) getirilerek birleşik sıfat yapılabilir:

- Diksiyonu güzel insan (güzel diksiyon), ekranı kırık telefon (kırık ekran)

c. 3) Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller oluşum şekillerine göre üç başlıkta incelenir:

Yardımcı Fiille Yapılan Birleşik Fiiller: Bir isimle birlikte başta “et-, ol-” olmak üzere “buyur-, eyle-, kıl-” gibi yardımcı fiillerin birleşmesiyle oluşan birleşik fiillerdir.

- Mahallede zor durumda olanlara yardım ederdi.
- Maçta tek şutumuz gol olmuştu.
- Allah rahmet eylesin.
- Kararlı biri olması sözünü etkili kılıyordu.

Kurallı Birleşik Fiiller: Fiile “yeterlik, tezlik, yaklaşma, sürerlik” gibi anlamlar katar.

Yeterlilik Fiilleri: (Fiil + edilmek)

- Camı biraz açabilir misiniz?
- Böyle çalışırsam sınıfı geçebilirim.
- Sen bizimle gelemezsin.

Tezlik Fiilleri: (Fiil + evermek)

- Giderken bu paketi de teyzene bırakiver.
- Sürekli oturuyorsun, biraz kıyıdayıver.

Süreklilik Fiilleri (Sürerlilik Fiili): (Fiil + edurmak/ ekalmak/egelmek)

- Sen başlayadur, ben işimi halletmeye çalışayım.
- Kapımız sana açık, istediğin zaman çıkagel.

Yaklaşma Fiilleri: (Fiil + eyazmak)

- Merdivenlerden çıkarken birden düşeyazdım.
- Kış günü sokakta yürümekten donayazdım.

Anlamca Birleşik Fiiller: İsimlerin çoğunlukla anlamlarını kaybederek bir esas fiil ile kalıplaşması yoluyla ortaya çıkmış eylemlerdir.

- Son zamanlardaki tavrıyla gözden düştü.
- Ailesinin ve öğretmenin onca sözüne kulak asmadı.

Bize Destek Olmak İçin Bu Notların Kitap Halini Satın Alabilirsiniz.

